

**Sledování migračního pohybu českých občanů
do států EU-15 s důrazem na země
s otevřeným trhem práce pro české občany**

Jana Vavrečková

VÚPSV Praha
2006

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí
Praha 2, Palackého náměstí 4
Vyšlo v roce 2006, 1. vydání, náklad 26 výtisků, počet stran 34
Tisk: VÚPSV

Recenze: Doc. Ing. Emilie Kalínská, CSc. (VŠE)
RNDr. Tomáš Kostecký, CSc. (Sociologický ústav AV)

ISBN 80-87007-46-8

Obsah

Úvod.....	4
1. Shrnutí základních podmínek pro volný pohyb českých pracovníků v rámci EU a stručný historický exkurz	5
2. Údaje o skutečné pracovní migraci českých občanů do EU-15	7
3. Potenciální pracovní migrace českých občanů do států EU-15 podle výsledků terénních šetření	13
4. Zkušenosti států s otevřeným trhem práce a změna pro české občany a občany nových členských států	17
5. Stanoviska a změny postojů států EU-15 k přístupu na trh práce po 1.5.2006.....	21
6. Analýza a zhodnocení metodologických přístupů k odhadu migračního potenciálu po rozšíření Unie	25
7. Závěrečné zhodnocení informačních zdrojů o skutečné zahraniční migraci a účinnosti přijatých opatření k omezení volného pohybu.....	28
Literatura	31
Příloha	

Úvod

Studie „Sledování migračního pohybu českých občanů do států EU-15 s důrazem na země s otevřeným trhem práce pro české občany“ je dílčím výstupem širšího výzkumného projektu „Mezinárodní migrace osob a její sociální a ekonomické souvislosti“.

Předložená studie se zabývá problematikou volného pohybu českých pracovníků v rámci Evropské unie. Smyslem volného pohybu pracovníků v prostoru EU/EHP je snížení disproporcí mezi nabídkou a poptávkou pracovních míst v důsledku zrušení národních hranic. Výsledkem by měl být integrovaný evropský pracovní trh s volným přesunem pracovních sil mezi jednotlivými členskými státy.

Studie zahrnuje dostupné údaje o skutečné a potenciální pracovní migraci českých občanů v zahraničí, analyzuje zkušenosti států s otevřeným trhem práce pro české občany i změny postojů EU-15 po přehodnocení přechodných opatření. Nedílnou součástí tvoří popis a zhodnocení metodologických přístupů pro odhad migračního potenciálu po rozšíření Unie v zahraniční literatuře. Součástí studie jsou tabulkové přílohy.

1. Shrnutí základních podmínek pro volný pohyb českých pracovníků v rámci EU a stručný historický exkurz

1.1 Volný pohyb osob a svoboda pohybu pracovních sil je jedna ze základních svobod Evropské unie; její ustanovení je zakotveno v článku 39 Smlouvy o založení Evropského společenství. Toto ustanovení zajišťuje volný pohyb pracovníků uvnitř celého Společenství. Konkrétně to znamená možnost zaměstnání v jakémkoliv členském státě **bez nutnosti pracovního povolení**. Současně jde o zrušení jakékoliv diskriminace založené na státní příslušnosti mezi pracovníky členských států Unie. Konkrétně zahrnuje volný pohyb pracovníků právo:

- ucházet se o skutečně nabízená zaměstnání,
- pohybovat se za tímto účelem volně na území členských států,
- pobývat v kterémkoliv členském státě za účelem výkonu zaměstnání v souladu s místními zákony a ostatními zaměstnavatelskými předpisy.

Členské země mohou omezit tuto svobodu pouze z důvodů zajištění veřejného pořádku, veřejného zdraví, bezpečnosti země a ve vztahu k činnostem spojeným s výkonem státní moci (armáda, soudy, policie, diplomatická služba).

1. května 2004 rozšířila Evropská unie řady svých členských zemí o deset nových států včetně ČR. **Svobody v oblasti volného pohybu osob a pracovníků podléhají přechodným ustanovením**, která jsou explicitně uvedena ve Smlouvě o přistoupení. Důsledkem toho je, že svoboda pohybu pracovníků z nově přistupujících zemí byla (s výjimkou Malty a Kypru) v plném rozsahu pozastavena; státní příslušníci z osmi nových členských zemí (vč. ČR) nemají automatický přístup na pracovní trhy EU-15. Toto opatření vyvolalo mezi novými členskými státy značnou nevoli, protože je výrazným omezením deklarovaných svobod.

Již v tomto období však existovaly výjimky. Jak známo, **Velká Británie, Irsko a Švédsko** zaujaly k přístupu na vlastní trh práce vstřícný postoj a získání pracovního povolení od občanů EU-10 od května 2004 nepožadují.

Pravidla přechodného období pro pozastavení volného pohybu pracovních sil byla dohodnuta **ve formátu 2 + 3 + 2 roky**. K jejich prvnímu přehodnocení došlo v **květnu 2006** s výsledkem dalšího rozšíření evropského prostoru, kde mohou hledat pracovníci z nových členských zemí uplatnění (viz text dále). Země, které požadovaly další ochranu svých pracovních trhů, byly Evropskou komisí vyzvány k hodnocení situace za další tři roky, tj. **v roce 2009**. Konečný termín pro ochranu trhu práce v původních členských zemích představuje **rok 2011**.

Nejpozději k 1. květnu 2011 bude v rámci celé Unie zaveden volný pohyb pracovníků a nejpozději od tohoto data mohou čeští pracovníci pracovat ve všech členských státech Unie, bez jakýchkoliv omezení.

Od vstupu ČR do EU platí v oblasti volného pohybu pracovních sil **princip komunitární přednosti**. V případě, že se původní členský stát rozhodl přechodné opatření uplatňovat, mají čeští pracovníci při obsazování volného pracovního místa v daném státě přednost před občany z tzv. třetích (nečlenských) zemí. Tím je zaručeno, že podmínky přístupu českých pracovníků nejsou v průběhu přechodného období přísnější než ty, které platily k termínu podepsání Přístupové smlouvy (16. duben 2003).

Usnesením z ledna 2004 rozhodla vláda ČR, že se Česká republika nezříká předem možností zavést přechodná omezení přístupu na trh práce vůči stávajícím i novým členským státům, ale uplatní je pouze na základě vyhodnocení aktuální situace na trhu práce. V praxi to

znamená, že ČR nenavrhl automaticky reciproční zavedení přechodného období vůči státu, který jej vůči českým občanům uplatňuje.

1.2 Uplatnění volného pohybu pracovních sil bylo při rozšiřování EU v minulosti determinováno zejména **ekonomickou vyspělostí přístupujících zemí.**

Skupina zakladatelských zemí představovala s výjimkou jižní Itálie poměrně homogenní ekonomický prostor s malými rozdíly v ekonomické úrovni. Větší přesuny pracovníků se týkaly pouze málo kvalifikovaných občanů z italského jihu, kteří hledali práci ve vyspělejších regionech a zemích Společenství. Pro usnadnění jejich přesunu byl dokonce zřízen zvláštní Evropský sociální fond. Z něho byly poskytovány finanční příspěvky firmám, které nesly náklady na vyškolení italských migrantů.¹

Při první vlně rozšíření v roce 1973 o **Dánsko, Irsko a Velkou Británii** a dále v případě rozšíření Unie v **devadesátých letech (1995) o Finsko, Rakousko a Švédsko** byla svoboda volného pohybu osob a pracovníků bez výjimky uplatněna.

Jiný charakter mělo tzv. **jižní rozšíření Unie v osmdesátých letech - o Portugalsko, Španělsko a Řecko.** Vzhledem k markantním ekonomickým rozdílům mezi novými zeměmi a původním evropským Společenstvím bylo poprvé rozhodnuto uplatnit vůči přístupujícím zemím **režim „přechodného období“**; během této doby byl volný pohyb pracovníků z přístupujících zemí omezen. Udávané důvody tvořily:

- vysoké rozdíly v příjmech,
- nezaměstnanost v nových i starých zemích,
- geografická blízkost přístupujících zemí,
- obavy z ohrožení trhů práce ve starých zemích EU.

Zkušenosti z tohoto období ukazují, že po uplynutí přechodného období (po pěti letech působení omezujících podmínek) se **migrace pracovníků z Portugalska, Španělska a Řecka do „staré“ Evropy nejen nezvýšila, ale zaznamenala dokonce pokles.** Stalo se tak i přesto, že rozdíly v příjmech zůstaly zachovány. V nových zemích Unie však vzrostly pracovní příležitosti a celkově se zvýšila jejich ekonomická úroveň.

Analogicky jako při jižním rozšíření bylo uplatněno přechodné období při tzv. velkém rozšíření Unie v roce 2004 (jednalo se o 100 milionů obyvatel, v průměru s třetinovou ekonomickou úrovní). U států EU-15 se objevily téměř stejné obavy a stejně artikulované důvody pro omezení pohybu pracovní sil jako v případě „jižního rozšíření EU“ (velké rozdíly v příjmech, geografická blízkost, ohrožení trhů práce, zneužívání sociálních dávek, v některých případech i poukaz na „vystěhovatelské“ tradice konkrétní země).

První revize působení omezujících podmínek ukazuje, že ani v tomto případě nepůjde o dramatický exodus pracovníků z ekonomicky méně rozvinutých zemí do států EU s vyšší životní úrovní.

¹ Urban, L.: Volný pohyb pracovníků mezi zeměmi Unie: vymoženost a realita“, Legislativa zemí EU a ČR, 9/2002

2. Údaje o skutečné pracovní migraci českých občanů do EU-15

Statistické údaje o celkovém počtu českých občanů pracujících v zahraničí nejsou k dispozici. Konkrétní představu o rozsahu pracovní migrace českých občanů do států EU-15 si možno „poskládat“ z odhadů různých informačních zdrojů. Jedná se o rozsah skutečné zahraniční pracovní migrace českých občanů podle:

- platební bilance ČR, na základě metodiky ČSÚ,
- údajů Ministerstva práce a sociálních věcí ČR,
- dostupných zahraničních poznatků,
- statistických dat z povinné pracovní registrace ve Velké Británii.

Přestože tyto statistiky nejsou ve většině případů kompletní, často zachycují pouze určitou část pracovních migrací (příp. určitá předem vymezená migrační teritoria), lze z nich určitou míru pracovní migrace českých občanů do zahraničí (zejména států EU-15) vyvodit.

2.1 Zjišťování skutečné zahraniční migrace podle platební bilance ČR aplikoval v letech 1993 - 2003² Český statistický úřad (ČSÚ). Jedná se o specifickou metodologii k zjištění počtu reálných českých migrantů vyjíždějících z ČR za prací do zahraničí. Východiskem tohoto přístupu je přesvědčení, že základním motivem zahraniční pracovní migrace jsou pro české občany ekonomické důvody. Samotná metodika **spočívá v monitoringu přílivu a odlivu peněz ve formě pracovních příjmů zachycených v platební bilanci ČR.**

Objemy peněz plynoucí z práce v zahraničí figurují v bilanci výnosů běžného účtu platební bilance jako příjmy dané země, a to v položce Náhrady zaměstnancům. V opačném případě, kdy je země sama migračním cílem, pak položka zachycuje náklady na práci zahraničních pracovníků jako výdaj bilance výnosů běžného účtu platební bilance. Pro ČR je typické, že výdaje na práci zahraničních pracovníků jsou vyšší než příjmy z práce v cizině. Jinými slovy to znamená, že **ČR je více státem imigračním (migračně cílovým) než státem, ze kterého jeho obyvatelé odjíždějí pracovat mimo republiku.**

Počty občanů ČR, kteří opouštějí území na omezené časové období za účelem získání pracovního výdělků, se zjišťují pomocí čtvrtletních Výběrových šetření pracovních sil (VŠPS). VŠPS zahrnuje osoby bydlící v bytě po dobu minimálně tří měsíců a respondenti zde odpovídají na otázku „Vykonával jste v uplynulém týdnu jakoukoliv práci za mzdu (plat) nebo jiný druh odměny s cílem dosažení zisku?“. Pokud pracujete v zahraničí, uveďte stát.

Výsledkem tohoto šetření jsou počty osob, které pracují v zahraničí a denně, týdně či měsíčně překračují hranice nebo tam pracují po dobu kratší než tři měsíce. Bohužel, **součástí tohoto šetření nejsou osoby, které pracují v zahraničí déle než tři měsíce (resp. dlouhodobě), a do VŠPS se nedostanou.**

V bilanci výnosů běžného účtu platební bilance země se v položce „Náhrady zaměstnancům“ objevují jednak příjmy dané země z práce českých občanů v zahraničí, jednak náklady vynaložené na práci zahraničních pracovníků v ČR. V našem případě nás zajímá především položka „Náhrady zaměstnancům“. Suma náhrad zaměstnancům obsahuje mzdy a platy občanů pracujících v zahraničí a sociální příspěvky jejich zaměstnavatelů. Rezidenti (čeští občané pracující v zahraničí), při oficiální pracovní činnosti podléhají odvodům daní a

² Blíže viz Dubská, D.: Práce v zahraničí z pohledu platební bilance České republiky, ČSÚ, Praha, 2004

dalších příspěvků podle právních předpisů dané země. Odvody z mezd z hlediska jejich výše a struktury jsou u jednotlivých zemí velmi odlišné.³

Z údajů platební bilance ČSÚ lze **zjistit, jaký objem (v mld. Kč) tvoří náhrady zaměstnancům (mzdy a platy, vč. sociálních příspěvků zaměstnavatelů) při jejich pracovních pobytech v zahraničí a z toho pak odvodit skutečné počty českých zahraničních migrantů.**⁴ Např. v roce 2003 dosáhly náhrady zaměstnancům přibližně 13,9 mld. korun a byly tak téměř o třetinu vyšší než v roce 2002. Z toho lze vyčíslit, jaká výše platu vychází v průměru na jednoho Čecha v zahraničí (v uvedeném roce se jednalo o částku 51 tis., což bylo zhruba třikrát více než v Česku). V roce 2003 pracovalo v zahraničí celkem 22 900 občanů ČR.

2.1.1 Podle toho, odkud plynou náhrady zaměstnancům, lze specifikovat **místo pobytu v zahraničí**. Podle této metodiky měli Češi v roce 2003 největší zájem o Německo (29,9 %), Rakousko (14,4 %), Velkou Británii (15,3 %) a Itálii (6,2 %), kde si podle výnosu běžného účtu platební bilance vydělali čeští občané nejvíce. Ostatní země jsou zastoupeny podstatně nižším podílem (např. objem peněz vydělaných českými občany v zemích střední a východní Evropy tvoří v porovnání se zeměmi EU zhruba jednu desetinu).

2.1.2 Srovnání celkového objemu náhrad za jednotlivá léta určuje **vývoj zahraniční migrace českých občanů** a srovnání tohoto fenoménu v zhruba desetileté dekádě. Např. zmiňovaný rok 2003 představoval nárůst migrace oproti předcházejícímu roku zhruba o čtvrtinu (24 %). Tím lze sledovat atraktivitu jednotlivých zemí z relativně dlouhodobého hlediska. Např. bylo zjištěno, že zatímco z dlouhodobého hlediska počet českých pracovníků v Německu klesá, v Rakousku spíše stagnuje, atraktivita Velké Británie rok od roku stoupá (pozn. sledováno před vstupem ČR do EU - v etapě před otevřením britského trhu pro české občany).

ČSÚ se ve svých propočtech snažil vyrovnat i s **problémem legální a ilegální zahraniční migrace**. V citované studii se uvádí, že z celkového počtu českých zahraničních migrantů, tj. 22 900 osob, pracovalo v zahraničí legálně 14 900 jedinců, což představuje podíl 65 %. Legální pobyt a práce jsou definovány tak, že tito občané byli zachyceni ve statistikách sociálního zabezpečení dané země. Odhad je proveden s ohledem na informace z Německého statistického úřadu z podkladů o evidenci Čechů a jejich krátkodobém zaměstnání v SRN podle statistik povinného sociálního zabezpečení. Tento poměr je útvarem národního účetnictví ČSÚ generován i na ostatní cílově migrační země.⁵

³ Např. v Německu jsou strhávány:

- daně z příjmu - platí zaměstnavatel, odvíjí se od měsíčního příjmu,
- daň solidarity - určená pro Nové spolkové země, platí se od měsíčního příjmu 2 500 €,
- církevní daň - různá u jednotlivých Spolkových zemí - platí se od měsíčního příjmu 1 800 €,
- důchodové pojištění - 9,55 % hrubé mzdy,
- sociální pojištění - 3,25 %,
- zdravotní pojištění - 7 % hrubé mzdy,
- pojištění pro případ potřeby pečovatelské služby - 0,85 % platí všichni občané, bez ohledu na výši mzdy.

⁴ Průměrný plat českého pracovníka v zahraničí je odhadován v přepočtu na 50 tisíc korun / na osobu.

⁵ Vezmeme-li za příklad opět Německo, pak nelegální mzda českých migrantů je ČSÚ odhadována na 60 % průměrné hrubé mzdy v SRN, legální mzda na 90 %. Vzhledem k tomu, že v SRN jsou značné povinné odvody zaměstnanců (viz pozn. 8), rovná se výše čisté mzdy legálně pracujícího migranta zhruba výši mzdy migranta nelegálního.

2.1.3 Jak již bylo uvedeno, citované údaje ČSÚ se vztahují k roku 2003, tedy k období před vstupem ČR do EU. Aktuálním se proto stávají **prognózy počtu českých migrantů v podmínkách volného pohybu pracovních sil.**

V této souvislosti se konstatuje, že přes prudký růst počtu českých občanů vyjíždějících za prací zejména v posledních třech letech, je v kontextu let 1993 až 2003 patrné, že nejvyšší úroveň dosáhly jejich počty v roce 1993. Od té doby počet občanů pracujících v cizině až do roku 1998 mírně klesal. V roce 2003 dosáhl úrovně roku 1994.

Pokud by si zachoval vývoj počtu osob pracujících v cizině trend posledních deseti let (i celkový objem příjmů), **pracovalo by v roce 2005 v zahraničí zhruba 27 tis. českých občanů** a příjmy z jejich práce by činily přibližně 15 mld. korun.

Ve srovnání s tím, kolik se v české ekonomice vyplatí ročně na mzdách, je podíl práce českých občanů v zahraničí zanedbatelný - podle statistiky národních účtů nepředstavuje ani 1,4 % mezd a platů v sektoru domácností.

2.2 Podle údajů, které má k dispozici MPSV, pracovalo v roce 2005 v zemích EU/EHP a Švýcarska necelých 30 tisíc českých občanů. Nejčastěji jezdí za prací do Velké Británie a Irsku - zemí s otevřeným trhem práce a dále tradičně do Německa vzhledem ke geografické blízkosti.

Přehled zaměstnanosti občanů ČR na území států EU/EHP a Švýcarska v roce 2005

cílová migrační země	počet českých zaměstnanců
Velká Británie	17 600
Irsko	5 761
Německo	2 010
Slovensko	814
Norsko	284
Švédsko	152
Slovinsko	128
Maďarsko	115
Francie	99
Švýcarsko	31
Malta	12
Finsko	11
celkem ČR	27 017

Poznámka: ze zemí, které zde nejsou uvedeny, není počet českých občanů ve sledovaném období k dispozici

Pramen: MPSV

2.3 Ojedinelé poznatky o skutečné pracovní migraci českých občanů v cizině byly získány ze zahraničních zdrojů.⁶ Váží se převážně k cílově migračním zemím s otevřeným trhem pro české občany k Velké Británii a Irsku. Podle údajů pana Hönekoppa z IAB při Spolkovém úřadě práce v Norimberku dosahovala skutečná migrace občanů do Velké Británie ze střední a východní Evropy následujících hodnot:

⁶ Konference „Konkurence lokalit a přínosy kooperace“ Pasov 8.-10.2005 pan Elmar Hönekopp, Institut für Arbeitsmarkt und Berufsforschung (IAB)

Velká Británie	období 1.5.2004 - 30.3.2005	
	absolutně	relativně
celkem osob	175 415	100,0
z toho:		
Polsko	98 235	56,0
Lotyšsko	26 145	14,9
Slovensko	18 565	10,6
Litva	12 355	7,0
Česká republika	11 775	6,7

Relace pracovní migrace České republiky ve vztahu k ostatním nově příchozím zemím do Velké Británie se příliš nemění ani sledujeme-li roční období od rozšíření EU.

	období 1.5.2004 - 1.5.2005	
	absolutně	relativně
Velká Británie		
celkem osob	165 000	100,0
z toho ČR	12 000	7,3
Irsko		
celkem osob	70 000	100,0
z toho ČR	4 000	5,7

2.4 Princip pracovní registrace ve Velké Británii

Relativně podrobné statistiky nejen počtu, ale i struktur nově příchozích pracovníků z EU-8 nabízí **Velká Británie**. Pro sledování pohybu těchto pracovníků na britském trhu práce zavedla **Worker Registration Scheme (WRS)**. Registrace je povinná pro každého občana z osmi nových členských států (vč. ČR) nejpozději do 1 měsíce od zahájení zaměstnání.

Pracovní registraci podléhají též čeští studenti, kteří v UK přijmou zaměstnání, čeští občané pracující na zkrácený pracovní úvazek nebo ti, kteří jsou zde zaměstnaní prostřednictvím agentur. Českému pracovníkovi je vystaveno registrační osvědčení, které mu umožňuje žít a pracovat ve Velké Británii po dobu výkonu zaměstnání. Zaměstnavatelé ve Velké Británii jsou povinni registrace občanů z nových členských zemí kontrolovat. Povinnost registrace mají pouze osoby v zaměstnaneckém poměru, nevztahuje se na osoby výdělečně činné a osoby, které v UK již rok pracovaly před rozšířením Unie.

Pokud český občan **změní zaměstnání** před uplynutím 12 měsíců, je nutné se zaregistrovat znovu. Po uplynutí 12 měsíců nepřerušené registrace povinnost pracovní registrace končí a občané ČR (a ostatních nových EU států) nabývají plných práv jako občané Evropského hospodářského prostoru (EHP), kde si mohou požádat o povolení k pobytu.

Systém pracovní registrace občanů EU-8 ve Velké Británii umožňuje získat kompletnější pohled na migrující pracovníky z hlediska počtu žadatelů, národnosti, sociodemografických znaků, získáváme informace o oborech zaměstnání, vykonávaných povoláních atd., ale z **hlediska validity statistických dat má své slabiny:**

- za první, pracovník, pokud během jednoho roku změní zaměstnavatele, musí se v UK registrovat vícekrát - údaje tudíž nevypovídají o pracovnících, ale o vydaných registracích,
- za druhé, systém zahrnuje jen příchozí pracovníky, nikoliv migranty, kteří se do rodných zemí vracejí,

- za třetí, do systému nebylo zařazeno (ještě na konci roku 2005) odhadem 775 žádostí z minulosti.⁷

Údaje je tudíž nutno chápat jako hrubý kumulativní přehled o počtu pracovníků z nových členských zemí žádajících o zařazení do WRS. Z přehledu je možné získat následující závěry.

V období mezi květnem 2004 a prosincem 2005 bylo registrováno:

- celkem 345 000 žadatelů a vydáno 329 000 potvrzení o registraci (Worker Registration Certificate),
- počet žadatelů byl nejvyšší v prvních třech měsících (květen, červen, červenec 2004, kdy přesáhl počet 22 000 žadatelů měsíčně⁸),
- dále počty žadatelů postupně klesaly (až na hodnoty kolem 10 000 měsíčně v zimních měsících),
- během léta 2005 začaly počty žadatelů opět stoupat, ale nepřekročily hodnoty z roku 2004.

O počtu českých migrantů ve Velké Británii v relaci k ostatním státům EU-8 informují následující údaje.

Žadatelé ze států EU-8 o práci ve Velké Británii

(podle registru WRS v období květen 2004 - prosinec 2005)

pořadí	země	počet žádostí	% z celkového počtu
1.	Polsko	204 895	59,5
2.	Litva	44 715	13,0
3.	Slovensko	36 355	10,6
4.	Lotyšsko	23 030	6,7
5.	ČR	20 005	5,8
6.	Maďarsko	10 345	3,0
7.	Estonsko	4 680	1,6
8.	Slovinsko	340	1,0
	celkem A8	344 365	100,0

Zdroj: *Accesion Monitoring Report May 2004 - December 2005, 2006 Eurostat*

Z údajů je zřejmé, že za práci do Velké Británie odcházejí nejčastěji Poláci, kteří tvoří téměř 60 % všech nově příchozích pracovníků z nových členských zemí. S výrazným odstupem následuje Litva, Slovensko a Lotyšsko. **Češi tvoří v celkovém objemu nově příchozích pracovníků do Velké Británie necelých šest procent a při srovnání EU-8 stojí na pátém místě.**

Jiný pohled získáme při **zohlednění počtu obyvatel daného státu**. V tomto případě se pořadí států mění ve prospěch pobaltských republik, procento migrantů k populaci činí až

⁷ Musil, J.: Analýza struktury pracovních migrantů z nových členských zemí ve Velké Británii, podkladová studie pro VÚPSV, 2006

⁸ Enormní nárůst v prvních třech měsících po rozšíření Unie byl způsoben zařazením do WRS lidí, kteří již v UK působili (pracovali např. ilegálně) a nyní mohli svůj pobyt legalizovat. V prvních šesti měsících se uvádí, že tito žadatelé tvořili až 30 % všech podaných žádostí.

1,30 % (Litva). Následuje Lotyšsko a Slovensko; Poláci ve vztahu ke své velikosti a počtu obyvatel stojí na pátém místě.

Česká republika se v pořadí osmi srovnávaných států posouvá na jednu z posledních příček - šesté místo. Podíl migrujících do Velké Británie (nejnavštěvovanější migračně cílové země) činí dvě desetiny procenta z celkové populace.

Žadatelé ze států EU-8 o práci ve Velké Británii ve vztahu k počtu obyvatel daného státu
(podle registru WRS v období květen 2004 - prosinec 2005)

pořadí	země	počet žadatelů	počet obyvatel v tis.	% migrantů z celkové populace
1.	Litva	44 715	3 425,3	1,30
2.	Lotyšsko	23 030	2 306,4	0,90
3.	Slovensko	36 355	5 384,8	0,70
4.	Polsko	204 895	38 173,8	0,50
5.	Estonsko	4 680	1 347,0	0,30
6.	ČR	20 005	10 220,6	0,20
7.	Maďarsko	10 345	10 097,5	0,10
8.	Slovinsko	340	1 997,6	0,02
	celkem EU-8	344 365	72 953,0	0,50

Zdroj: Accession Monitoring Report May 2004 - December 2005, 2006 Eurostat

3. Potenciální pracovní migrace českých občanů do států EU-15 podle výsledků terénních šetření

Dílčí problémy mezistátní pracovní migrace byly v ČR řešeny již v prvních letech druhé poloviny devadesátých let.⁹ V souvislosti se vzrůstající šancí ČR stát se členem Evropského společenství se význam problematiky zahraniční pracovní migrace postupně zvyšoval a jeho aktuálnost se prohloubila především v době přístupových jednání o kapitole volného pohybu pracovních sil.

Během posledních šesti let byla problematika potenciální pracovní migrace českých obyvatel do zahraničí systematicky a intenzivně zkoumána ve Výzkumném ústavu práce a sociálních věcí (VÚPSV) v Praze.¹⁰

3.1 Metodologicky vycházejí práce z několika poznatkových zdrojů s primárním důrazem na terénní šetření postojů českého obyvatelstva. V této souvislosti byl realizován celý **komplex průzkumů; celkový soubor dotázaných již činí 10 423 osob**, což je rozsah, který spolu s důrazem na reprezentativnost vytváří vysoce solidní základnu pro věrohodné hodnocení migračních sklonů českých obyvatel.

Konkrétně se jednalo o průzkum celkové populace ČR v roce 2000 (zahrnoval 4 770 respondentů), samostatné dva terénní průzkumy v příhraničních regionech, bezprostředně sousedících s Německem a Rakouskem - rok 2001, 2002 (celkem 3 474 dotázaných), průzkum české populace v době přístupových jednání do EU - rok 2003 (1 100 respondentů) a opakovaný průzkum po více jak ročním členství ČR v EU - rok 2005 (1 078 respondentů).

Souběžně byla monitorována skutečná migrace českých občanů do Německa a Rakouska na základě dostupných statistických údajů a analýzy legálních forem zaměstnávání českých občanů v uvedených státech. **V příhraničí byly** pro komplexnost přístupu prováděny kvalitativní, polostandardizované rozhovory s vybranými regionálními experty (s představiteli regionálních úřadů práce, regionální státní správy vč. starostů vybraných příhraničních obcí).¹¹

Změny motivačních impulzů českého obyvatelstva **sledoval monitoring stavu a vývoje základních makroekonomických ukazatelů** (vývoje na trhu práce, změn ve struktuře zaměstnanosti, vývoje v úrovni mezd, celkovém populačním vývoji...).

Rozsah potenciální a současné zahraniční pracovní migrace českých obyvatel sledovaly v ČR i jiné vědeckovýzkumné instituce vč. agentur pro výzkum veřejného mínění (např. Sociologický ústav ČAV, Západočeská univerzita Plzeň, STEM, Faktum-Invenio atd.). Výsledky těchto průzkumů nevykazují oproti citovaným šetřením VÚPSV podstatnější odchylky.

⁹ Např. Horáková, M.: Pracovní pobyty českých občanů v Německu, VÚPSV, Praha 1996 a další práce.

¹⁰ viz osm dílčích studií v rámci grantového projektu MZV - Baštýř, I. a kol.: „Důsledky vstupu ČR do EU na vztahy s Rakouskem se zaměřením na zaměstnanost, trh práce a migraci, VÚPSV, 2000; výzkumné studie: Vavrečková, J. a kol.: Migrační potenciál příhraničí České republiky s Německem, VÚPSV, 2002; Vavrečková, J.: Migrační potenciál českého obyvatelstva v procesu evropské integrace, VÚPSV, 2003; Vavrečková J., Michalička, L.: Metodika monitoringu základních charakteristik zahraniční migrace ve vztahu k sousednímu Německu a Rakousku v období vstupu ČR do EU, VÚPSV 2003; Vavrečková J., a kol.: Monitoring zahraniční pracovní migrace a jejích podmiňujících faktorů se zaměřením na česko-německé a česko-rakouské příhraničí, VÚPSV, 2004; Vavrečková J., Janata Z.: Migrační potenciál po vstupu ČR do EU, VÚPSV, 2005; Horáková, M., Vavrečková J.: Sociální důsledky migračních procesů v počátečním období členství ČR v EU, kap. 3 publikace Sociální důsledky vstupu České republiky do Evropské unie, Baštýř, I., a kol., Brno, 2005

¹¹ Kritériem pro výběr obce (4 obce z každého okresu) byla velikost obce k počtu obyvatel a její vzdálenost od státních hranic.

3.2 **Výsledky terénních šetření migračních postojů u české populace** lze posuzovat v časové řadě. Zahrnuje průzkum realizovaný v roce 2000, v roce 2003 (tj. v době předstupních jednání a průběhu celonárodního referenda o vstupu ČR do EU) a v roce 2005, tj. po více jak jednoročním členství ČR v EU.

a) Srovnání intenzity potenciální pracovní migrace do zahraničí

T a b u l k a 1 Aktuální migrační tendence českého obyvatelstva v produktivním věku ve srovnání s rokem 2000 a 2003

	2000	2003	2005
	(% z celého souboru)		
pozitivní postoj k migraci	14,3	17,5	15,4
	(absolutně z dotázaných)		
	681	195	166
počet respondentů	4 774	1 101	1 078

Výsledky terénního šetření v roce 2005 verifikují základní trend zjištěný v minulých letech, drtivá většina české populace ve věku od 18 do 60 let reprezentované vzorkem dotázaných o pracovním uplatnění v cizině neuvažuje (84,6 %).

Rozsah potenciální pracovní migrace se v podmínkách více jak ročního členství ČR v EU a otevření trhu práce tří starých evropských zemí v roce 2005 nezvýšil; oproti roku 2003 zaznamenal překvapivě pokles zhruba o dva procentní body. **Tím se nenaplnila stanovená hypotéza o mírném zvýšení migračního potenciálu ČR v souvislosti s novými pracovními možnostmi v Unii.**

b) Srovnání míry reálnosti (pravděpodobnosti) migračního záměru

T a b u l k a 2 Struktura migračních záměrů české populace v letech 2000, 2003 a 2005

charakteristika	2000	2003	2005
	v % z dotázaných		
záporný postoj	85,7	82,3	84,6
kladný postoj	14,3	17,5	15,4
	uvažuje o migraci		
zcela teoreticky	59,2	43,1	29,9
značně hypoteticky	28,8	31,8	29,4
pravděpodobně	8,2	16,0	44,8
reálně	3,8	9,1	14,9

Z průzkumů jednoznačně vyplývá, že existuje značný rozdíl mezi všeobecnou migrační tendencí - vyjádřenou nezávaznou pozitivní odpovědí k možnosti pracovat v zahraničí a migračním rozhodnutím, které by bylo podloženo konkrétní aktivitou (realizačními kroky).

Všeobecně platí, že rozsah potenciální pracovní migrace se snižuje úměrně k realizovaným aktivitám. V jednotlivých letech existují samozřejmě odchylky. Zatímco intenzita migračního úmyslu po vstupu ČR do EU u českého obyvatelstva nevykazuje zvýšený trend (spíše mírný pokles), zvýšily se frekvence reálně uvažujících potenciálních migrantů.

Zdá se, že v ČR existuje zvýšený počet zájemců skutečně odhodlaných a schopných se na trhu práce v zahraničí prosadit. Ti se pak vyznačují větší realností, praktičností a strážlivostí pohledu než adepti na přelomu tisíciletí, pro něž bylo typické spíše teoretické uvažování o této možnosti.

c) Srovnání volby cílové migrační země

T a b u l k a 3 Volba cílové migrační země - % z potenciálních migrantů

preferovaná země	2000	2003	2005
Německo	25,4	37,7	22,7
Rakousko	4,8	7,1	7,6
Velká Británie ^{x)}	12,4	11,1	24,9
Francie	3,2	2,0	3,4
jiné země EU	7,0	5,5	5,7
USA, Kanada	13,4	11,1	12,4
Austrálie, Nový Zéland ^{xx)}			4,9
jiné země světa	7,5	3,6	3,7
nevím	26,3	23,0	14,5

^{x)} v roce 2005 spolu s Irskem

^{xx)} zvlášť zjišťováno až v roce 2005

V souvislosti s celkovým společensko-politickým děním, historickým mezníkem vstupu ČR do EU a s tím souvisejícími událostmi dochází k dílčím změnám v preferenci cílových zemí potenciálních migrantů.

Do popředí se dostává blok evropských anglofonních zemí Velké Británie a Irsko, a to především díky vstřícnému postoji obou států k pracovníkům z nových členských zemí. Dalším důvodem je prioritní postavení angličtiny v dnešní době. Současně pozorujeme pokles zájmu o sousední Německo, třebaže díky teritoriální blízkosti tvoří třetí nejpreferovanější zemi pro české pracovní migranty.

Mezi potenciálními migranty přetrvává značný rozptyl zájmů o jednotlivá migrační teritoria. Preference USA a Kanady je v průběhu let stabilní. V průběhu sledovaných let dochází i k výraznému snížení nerozhodnutých „migrantů“, což koresponduje s výše uvedenými poznatky.

d) Srovnání předpokládané délky zahraničního pobytu

T a b u l k a 4 Předpokládaná délka zahraničního pobytu (v % potenciálních migrantů)

typ dle délky	2000	2003	2005
migrace trvalá	10,9	7,7	4,3
migrace dočasná	89,1	92,3	95,7
z toho:			
do 1 roku	36,7	11,7	34,3
1-2 roky	29,1	36,1	21,5
déle než 2 roky	9,6	29,4	13,5
nevím	23,8	22,8	26,5

Ze srovnání výsledků šetření vyplývá jeden zásadní závěr - **v průběhu pěti sledovaných let se permanentně snižuje podíl trvalých migrantů.**

Zejména v šetření z konce roku 2005 je patrný zřetelný pokles těch, kteří deklarují trvalý pobyt v zahraničí. To lze pokládat za důsledek pozitivního ekonomického vývoje v ČR a zvýšené důvěry českých občanů v budoucnost ve vlastní zemi. Růst HPH/obyvatele, snižující se míra nezaměstnanosti, růst průměrné mzdy, příchod zahraničních investorů a tím i nárůst volných pracovních míst - dávají této hypotéze za pravdu.

4. Zkušenosti států s otevřeným trhem práce a změna pro české občany a občany nových členských států

V prvním čtvrtletí 2006 přezkoumala Evropská komise opodstatněnost přechodných opatření k omezení volného pohybu osob a pracovníků z nových členských zemí a vydala zprávu o situaci. Vyplývá z ní, že „**mobilita pracovníků z členských států EU ze střední a východní Evropy do EU-15 má převážně pozitivní účinky**“.

Analýza zkušeností zemí s otevřeným trhem práce (Velká Británie, Irsko, Švédsko) ukázala, že:

- pracovníci ze zemí EU-10 pomohli řešit úzkoprofilová místa na trhu práce uvedených zemí,
- přispěli k zlepšení hospodářských výsledků,
- zasloužili se o pokles nezaměstnanosti a zvýšení míry zaměstnanosti v těchto zemích.

Analýza zkušeností, kterou provedla Evropská komise dále vypovídá o tom, že pracovníci z nově přistoupivších států s legálním povolením pracovat v těchto zemích se do trhů práce bez potíží začlenili a nezatížili sociální systém. Tyto země výrazně snížily nežádoucí účinky plynoucích z práce „na černo“ a falešné samostatné výdělečné činnosti.

Statistiky obsažené ve zprávě, které Evropské komisi předaly samy členské státy, ukazují, že **přiliv pracovní síly ze střední a východní Evropy byl ve většině zemí menší, než se očekávalo** a nic nenasvědčuje tomu, že by ve srovnání s předchozími dvěma lety došlo po rozšíření k prudkému nárůstu sociálních výdajů.

Státní příslušníci nových členských států (EU-10) představovali v naprosté většině případů méně než 1 % pracovní síly konkrétní země. Největší relativní příliv pracovníků zaznamenalo Irsko (státní příslušníci z EU-10 zde tvořili 3,8 % všech praceschopných obyvatel v roce 2005). Přesto dosáhlo Irsko velmi dobrých hospodářských výsledků.

Zpráva o fungování přechodných opatření doslova uvádí, že „**pracovníci ze zemí EU-10 poskytli žádané kvalifikace a bylo mezi nimi mnohem nižší procento nekvalifikovaných pracovníků než mezi domácími pracovníky**“.

Komise proto doporučila původním členským státům, aby s ohledem na tyto skutečnosti a ve vztahu k vývoji na tuzemském trhu práce zvážily nutnost dalšího uplatňování přechodných omezení pro volný pohyb pracovních sil. Jasně se totiž ukazuje, že volný pohyb pracovníků trh práce v EU nenarušuje.

Níže uvedené tabulky dokumentují statistiky uveřejněné ve zprávě Evropské komise.

T a b u l k a 5 Počet obyvatel v produktivním věku podle národnosti - 2005 - řádková procenta
(převzato ze zprávy Evropské komise - Brusel únor 2006)

země určení	národnost			
	státní příslušník	EU-15	EU-10	třetí země
Belgie	91,3	5,8	0,2	2,8
Dánsko	96,4	1,1	:	2,4
Německo	89,5	2,8	0,7	7,0
Řecko	94,0	0,3	0,4	5,3
Španělsko	90,5	1,2	0,2	8,1
Francie	94,4	1,9	0,1	3,6
Irsko	92,3	3,0	2,0	2,8
Lucembursko	57,9	37,6	0,3	4,2
Nizozemsko	95,7	1,4	0,1	2,8
Rakousko	89,2	1,9	1,4	7,5
Portugalsko	97,0	0,4	:	2,6
Finsko	98,3	0,4	0,3	1,0
Švédsko	94,8	2,3	0,2	2,7
Spojené království	93,8	1,7	0,4	4,1
EU-15	92,4	2,1	0,4	5,1
EU-10	98,4	0,2	0,2	1,2
EU-25	93,7	1,7	0,3	4,3

Poznámky: symbol „:” znamená, že údaje nejsou spolehlivé kvůli malé velikosti vzorku.

Itálie je vynechána, protože nerozděluje své údaje podle národnosti. Souhrny u zemí EU-15 a EU-25 jsou bez Itálie. Souhrn u zemí EU-10 nezahrnuje Polsko.

Zdroj: Eurostat, LFS, 2005, Q1, Irsko 2005, Q2.

T a b u l k a 6 Povolení k pobytu/práci pro státní příslušníky EU

Absolutní čísla a procenta k počtu obyvatel v produktivním věku v zemi určení (working age population, WAP) ve věku 15-64 let (převzato ze zprávy Evropské komise - Brusel únor 2006)

země určení	druh údajů	referenční období ¹	národnost			
			EU-15		EU-10 ²	
			počet	% wap	počet	% wap
Belgie ³	povolení k pobytu	2003	184 695	2,7	9 351	0,1
	povolení k pobytu	2004	183 019	2,7	12 918	0,2
	povolení k pobytu	2005	178 155	2,6	15 408	0,2
Česká republika	množství zahraničních pracovníků	2003	4 903	0,1	64 198	0,9
	množství zahraničních pracovníků	2004	3 751	0,1	69 024	1,0
Dánsko	povolení k pobytu	2004	6 825	0,2	4 911	0,1
Německo	množství zahraničních pracovníků	2004	560 230	1,0	108 162	0,2
	pracovní povolení	2004	:	:	497 298	0,9
	pracovní povolení	květen 2004 - září 2005	:	:	500 633	0,9
Estonsko	povolení k pobytu	2004	705	0,1	155	0,0
Řecko	povolení k pobytu	2004	:	:	3 711	0,1
Španělsko	povolení k pobytu	2004	21 986	0,1	11 255	0,0
Francie	pracovní povolení	2003	:	:	10 067	0,0
	pracovní povolení	2004	:	:	9 916	0,0
Irsko ⁴	osobní čísla pro jednání se státní správou	květen - prosinec 2004	:	:	53 829	1,9
	osobní čísla pro jednání se státní správou	leden - listopad 2005	:	:	107 024	3,8
Itálie	žádost o pracovní povolení	2004	:	:	26 324	0,1
	žádost o pracovní povolení	leden - září 2005	:	:	49 454	0,1
Lotyšsko	povolení k pobytu	květen 2004 - duben 2005	742	0,0	497	0,0
Litva	povolení k pobytu	2004	117	0,0	27	0,0
Maďarsko	povolení k pobytu	2004	2 727	0,0	1 455	0,0
Malta	povolení k pobytu	2004 - duben 2005	2 095	0,8	215	0,1
Nizozemsko	pracovní povolení	2003	:	:	12 541	0,1
	pracovní povolení	2004	:	:	24 424	0,2
	pracovní povolení	2005	:	:	14 612	0,1
Rakousko	průměrné roční množství	2004	:	:	40 420	0,7
	průměrné roční množství	leden - červen 2005	:	:	40 861	0,7
	pracovní povolení	2004	:	:	68 449	1,2
	pracovní povolení	leden - červen 2005	:	:	32 265	0,6
Polsko	povolení k pobytu	2004	4 311	0,0	456	0,0
Portugalsko	povolení k pobytu	2004	1 082	0,0	43	0,0
Slovensko	pracovní povolení / registrace	2004 - červen 2005	416	0,0	1 471	0,1
Slovensko	povolení k pobytu	2004	151	0,0	142	0,0
Finsko	povolení k pobytu	2004	727	0,0	1 651	0,0
Švédsko ⁵	povolení k pobytu	2004	2 698	0,0	3 514	0,1
Spojené království	žadatelé v progr. registr. pracovníků	květen - prosinec 2004	:	:	134 530	0,4
	žadatelé v progr. registr. pracovníků	leden - září 2005	:	:	156 165	0,4

Zdroj: Administrativní údaje členských států¹²

Podle oficiálních národních statistik odhaduje EROSTAT,¹³ že v Evropské unii žilo v roce 2004 celkově kolem 25 milionu cizinců, tj. pod 5,5 procent celkového množství obyvatelstva. Počet občanů z deseti nových členských zemí žijících v původních

¹² Všechny číselné údaje se vztahují k počtu žadatelů / žádostí / registrací / vydaných povolení (toky) s výjimkou případu České republiky, u níž se číselný údaj týká množství pracovníků, a Německa, kde se první řádek týká množství pracovníků, a Rakouska, u něhož se první dva řádky týkají průměrného ročního množství zaměstnanců. Číselné údaje pro povolení k pobytu se, kromě Belgie, týkají povolení vydaných výhradně z důvodu zaměstnání.

¹ Referenční období obvykle trvá od ledna do prosince, v jiných případech je upřesněno. ² Číselné údaje pro Francii, Itálii, Rakousko a množství pracovních povolení pro Německo se vztahují k zemím EU-8. ³ Číselné údaje pro Belgii se týkají povolení k pobytu, která byla vydána z různých důvodů; souhrny u zemí EU-15 zahrnují povolení vydaná státním příslušníkům třetích zemí narozeným v Belgii. ⁴ Číselné údaje pro Irsko se týkají osobních čísel pro jednání se státní správou (angl. *PPS Number*), která byla vydána nejenom z důvodů zaměstnání, ale také pro jiné administrativní účely včetně sociální péče, zdravotní péče a jiných veřejných služeb. ⁵ Číselné údaje v Švédsku týkající se státních příslušníků EU-10 se vztahují k období květen - prosinec 2004.

Komise neobdržela údaje pro Kypr a Lucembursko.

¹³ www.ec.europa.eu/eurostat

členských státech je však velmi malý; dosahuje podílu zhruba 0,2 % celkového množství obyvatelstva EU-15.

Absolutně nejvyšší počet cizinců byl zaznamenán v Německu, Francii, Španělsku, Velké Británii a Itálii. Ve všech členských státech, kromě Lucemburska, Belgie, Irsku a Kypru pocházejí cizinci ze zemí mimo Unii (EU-25).

Značné rozdíly mezi domácím a zahraničním obyvatelstvem v Evropské unii byly zaznamenány **z hlediska věku**. Věková struktura domácího obyvatelstva je výrazně starší než věková skladba v Unii žijících cizinců. Oproti domácí populaci žilo v Unii 41 % cizinců ve věkové skupině 20 - 39 let, zatímco tato věková kohorta činila u domácího obyvatelstva podíl 28 %. Nejvýraznější rozdíly byly pozorovány u starších (nejstarších) věkových ročníků. Ve vztahu k celkovému stárnutí obyvatel ve vyspělých zemích EU tvoří právě cizinci aktivní potenciál pracovní síly, který je z hlediska budoucích let nanejvýš žádoucí. V Zelené knize publikované v r. 2005 Evropská komise uvedla, že při nezměněném trendu se v období 2010 - 2030 populace mladých lidí v Unii sníží o 20 milionů osob ve věku do 25 let.

5. Stanoviska a změny postojů států EU-15 k přístupu na trh práce po 1.5.2006

Po zhodnocení dvouletého působení přechodných opatření k omezení volného pohybu doporučila Evropská komise původním členským státům, aby s ohledem na zjištěné skutečnosti a ve vztahu k vývoji na svém trhu práce zvážily nutnost dalšího uplatňování přechodných omezení. Jasně se totiž ukázalo, že volný pohyb pracovníků nenarušuje trh práce v EU a naopak je spojen s řadou pozitivních efektů.

5.1 Výsledkem těchto jednání byla skutečnost, že další státy EU-15 **otevřely pracovní trh pro občany z nových členských států**. Od 1. května 2006 mohou čeští občané pracovat bez nutnosti získat pracovní povolení v:

- Portugalsku,
- Španělsku,
- Řecku,
- Finsku.

Od 27.7.2006 se k těmto státům připojila i **Itálie**, která nejprve několikanásobně zvýšila kvóty pro pracovníky z nových zemí od uvedeného termínu notifikovala evropské Komisi rozhodnutí o plném otevření svého trhu práce.

Jedním z důležitých předpokladů pro volný pohyb pracovníků v rámci zemí s otevřeným trhem práce a Komisí podporovanou mobilitu pracovních sil v rámci Unie je **vzájemné uznávání profesních (pracovních) kvalifikací**. V tomto ohledu je třeba zjistit, která povolání jsou regulovaná a neregulovaná.

Regulovaná povolání jsou ta, pro něž je žádána kvalifikace ze zákona. Jejich výkon je podmíněn právními předpisy daného státu. Jedná se např. o stupeň dosaženého vzdělání, obor vzdělání, délku praxe či zdravotní způsobilost. V jednotlivých členských státech se předepsané požadavky liší a odlišný je i počet regulovaných činností. Informace o uznávání pracovních kvalifikací je možno získat zpravidla u národních koordinátorů konkrétní země.

U neregulovaných povolání není žádána kvalifikace ze zákona vyžadována a občan je oprávněn toto povolání vykonávat za stejných podmínek jako státní příslušníci dané země. Kvalifikace se uznávají automaticky a o přijetí rozhoduje výhradně zaměstnavatel.

5.2 Z původních členských států, které aplikovaly přechodná opatření k omezení volného pohybu, se dále vyčlenila skupina zemí, které sice **pracovní trh vůči občanům EU-8 neotevřely, ale výrazně zjednodušily jeho přístup**. Vstřícný krok učinily v tomto směru:

- Francie,
- Dánsko,
- Nizozemsko,
- Belgie,
- Lucembursko.

Tyto státy nechávají nadále v platnosti nutnost pracovní povolení, ale občany z nových členských států (tedy i české občany) zvýhodňují při jeho udělování u některých profesí. Zpravidla se jedná o **nedostatkové profese v konkrétně vymezených oborech**.

Nejčastějšími obory pro zjednodušení administrativních procedur při získání pracovního povolení jsou profese ve:

- stavebnictví,
- pohostinství,
- hotelových a ubytovacích službách,
- zdravotnictví,
- zemědělství,
- potravinářství,
- strojírenství,
- obchodě.

Seznam zvýhodněných povolání je u jednotlivých států rozdílný v přímém vztahu ke konkrétní situaci na trhu práce dané země. Rovněž pravidla pro udělování pracovních povolení nejsou totožná. Uvádíme několik příkladů.

Pokud bude chtít český občan pracovat ve **Francii** ve vymezených profesích, nebude francouzský zaměstnavatel povinen při jeho přijetí upřednostňovat francouzské kandidáty a zdůvodňovat své jednání před místními úřady práce.

Dánsko ponechává v platnosti přechodné období na volný pohyb pracovní síly, ale výrazně zjednodušuje a zrychluje administrativní postup při získávání pracovních povolení. Vydávání pracovních povolení do nedostatkových profesí by mělo být automatické v osmdesáti procentech žádostí.

Český uchazeč v **Nizozemsku** je povinen získat pracovní povolení a předem je třeba provést tzv. test obsaditelnosti místa.¹⁴ Ani v Nizozemsku se však tento test netýká pracovních míst v tzv. necitlivých sektorech hospodářství. Jedná se o sektory s dlouhodobým převisem poptávky po pracovní síle nad její nabídkou. Získání pracovního povolení je snazší např. u lékařů, zdravotních sester, mechaniků průmyslových a zemědělských strojů, instalatérů, zemědělců a sezónní a nekvalifikované práce v zemědělství.

5.3 Platnost přechodných opatření v původním rozsahu zanechaly pouze dva s Českou republikou sousední státy:

- **Německo,**
- **Rakousko.**

Obě země avizují plné využití přechodných období až do roku 2011. Jako důvod jsou uváděny zvláštní vnitrostátní poměry. Nejčastěji se jedná o tyto fenomény:

- konkurence zahraničních pracovníků na domácím trhu práce a následný snížený počet disponibilních, volných pracovních míst,
- problémy s integrací cizinců do většinové německé / rakouské populace,
- zvýšený podíl cizinců na počet domácího obyvatelstva ve vztahu k ostatním zemím EU,
- nejdelší společné hranice se státy bývalého postkomunistického bloku a tím zvýšené riziko pro ohrožení příhraničních trhů práce.

Plné využití přechodných omezení k přístupu na německý / rakouský pracovní trh pro občany z nových členských zemí je oficiální stanovisko představitelů obou států. Vnitrostátní postoje k uvedené problematice však nejsou zdaleka tak jednoznačné.

¹⁴ Pracovní povolení je cizinci uděleno pouze tehdy, pokud na dané místo nelze získat kvalifikovaného občana z Nizozemska, nebo původních členských států.

V **Německu** se vedou četné politické i odborné diskuse o tom, jak k problému zaměstnávání cizinců z nových členských zemí a přistěhovalců vůbec přistupovat. Důvodem k tomu jsou zejména tyto skutečnosti:¹⁵

a) nepříznivý demografický vývoj v SRN

Podle prognóz německých demografů bude v roce 2030 činit podíl důchodců na obyvatelstvu 35,8 % - pro srovnání uvádíme, že v roce 2000 činil tento podíl 23,5 %. Naproti tomu bude podíl ekonomicky aktivních osob v letech 2010 - 2040 klesat ročně v průměru o 0,7 %, což povede k snížení hospodářského růstu a markantním problémům s udržení současné životní úrovně a sociálního systému. Podle odhadů Spojených národů (United Nations Population Division) k tomu, aby si Německo udrželo dosavadní životní úroveň, bude v letech 2000 a 2050 potřebovat - 3,6 mil. cizinců.

b) výrazný růst profesí ve zdravotnictví a pečovatelských službách

Zahraniční pracovní síla pro práci ve zdravotnictví (lékaři, zdravotní sestry, pečovatelky starých lidí, handicapovaných lidí...) je v Německu žádána již dnes a její potřeba se bude výrazně zvyšovat. Přispěje k tomu rostoucí podíl starých lidí, který bude znamenat zvýšenou závislost na sociálním a zdravotním systému a logicky povede k zvýšení poptávky po profesích ve zdravotnictví a v sociálních službách.

c) potřeba zahraničních sezónních pracovníků v pohostinství a zemědělství

Německé podniky přijímají ročně více než 300 000 pracovníků ze zahraničí, přičemž nejvyšší podíl cizinců je zaměstnán sezónně při sklizni v zemědělství, ve stavebnictví, v pohostinství a hotelnictví. Volná pracovní místa nejsou svou mzdou nebo pracovními podmínkami v mnoha případech akceptovatelná domácí pracovní silou.

d) cílená proměna SRN na společnost služeb a důraz na budování znalostní ekonomiky

Tento trend se projeví ve zvýšené poptávce po vysokokvalifikovaných odbornících, které nebude možno vždy pokrýt z domácích zdrojů. Profesní svaz německých elektrotechniků, elektroniků a informačních techniků (VDE) zastává názor, že SRN by mohla udržet svoji vedoucí roli v oborech lékařské techniky a v technologiích optiky, kromě zlepšením vlastních vzdělávacích možností i cílenou imigrací vysokokvalifikované pracovní síly ze zahraničí. Navzdory 5 mil. nezaměstnaných chybí v oboru lékařské techniky a technologii optiky 20 000 kvalifikovaných pracovních sil. Podle informací VDI (Svazu německých inženýrů) chybí v Německu ročně 15 000 technických inženýrů a statistiky budoucích absolventů hovoří o tom, že v nejbližších letech zůstane stav více méně zachován. Přitom kvóta pro kvalifikované inženýrské profese se od roku 1988 do roku 2004 v německých podnicích téměř zdvojnásobila; v současné době představuje v průměru 16 % všech zaměstnanců a do budoucna se očekává její další vzestup.¹⁶

Rovněž situace v **Rakousku** není zcela jednoznačná v přímém vztahu k zájmovým skupinám jednotlivých subjektů. Rakouské (německé) firmy zvláště v příhraničních oblastech mohou z levnějších pracovníků z „východu“ profitovat a také to často dělají. Např. potřeba levných ošetřovatelů v Horním Rakousku je všeobecně známa a medializována již i v českém

¹⁵ Straubhaar, T., Boswell, Ch.: „Braucht Deutschland die Zuwanderung von Arbeitskräften aus dem Ausland?“ focus Migration, Kurzdossier Nr. 2, April 2005, Herausgeber Bundeszentrale für politische Bildung, HWWI - Hamburgisches Welt-Wirtschafts Institut

¹⁶ Vavrecková, J., a kol., Migrace odborníků do zahraničí (shrnující poznatky 1. etapy řešení projektu „Riziko možného odlivu českých odborníků do zahraničí“), VÚPSV 2005

tisku. Odbory varují při najímání cizích pracovníků před mzdovým dumpingem a ztrátě pracovních míst.

Bližší informace o konkrétních podmínkách přístupu na trh práce v jednotlivých EU zemích možno získat na webovém portále MPSV - www./portal.mpsv.cz/eures

O postojích jednotlivých členských států k přechodným opatřením pro omezení volného pohybu na trhu práce ve stručné formě informuje tabulka 7.

T a b u l k a 7 Uplatňování přechodných opatření k omezení volného pohybu pro občany z nových členských zemí - stav k 1.5.2006

stát EU	přechodná opatření	
Belgie	ANO	částečné uvolnění pro nedostatkové profese od 30.4.2006
Dánsko	ANO	zjednodušení administrativních procedur od července 2006
Estonsko	NE	od počátku neuplatňuje
Finsko	NE	od 1.5.2006
Francie	ANO	od 1.5.2006 částečné uvolnění pro nedostatkové profese
Irsko	NE	od počátku neuplatňuje (pro EU-8 - systém povinné registrace)
Island	NE	od 1.5.2006
Itálie	NE	od 27.7.2006
Kypr	NE	od počátku neuplatňuje
Lichtenštejnsko	ANO	
Lucembursko	ANO	
Litva	NE	od počátku neuplatňuje
Lotyšsko	NE	od počátku neuplatňuje
Maďarsko	NE	uplatňuje vůči původním ČS, které aplikují PO
Malta	ANO	uplatňuje systém automaticky vydávaných pracovních povolení
Německo	ANO	avizuje do roku 2011
Nizozemsko	ANO	avizuje do 31.12.2006
Norsko	ANO	
Polsko	NE	uplatňuje vůči původním ČS, které aplikují PO
Portugalsko	NE	od 1.5.2006
Rakousko	ANO	avizuje do roku 2011
Řecko	NE	od 1.5.2006
Slovensko	NE	uplatňuje vůči původním ČS, které aplikují PO
Slovinsko	NE	uplatňuje vůči původním ČS, které aplikují PO
Španělsko	NE	od 1.5.2006
Švédsko	NE	od počátku neuplatňuje
Švýcarsko	ANO	
Velká Británie	NE	od počátku neuplatňuje (pro EU-8 - systém povinné registrace)

Pozn.: původní EU-15, EHP + Švýcarsko; šedě označené - nové EU-10

Zdroj: MPSV

6. Analýza a zhodnocení metodologických přístupů k odhadu migračního potenciálu po rozšíření Unie

Centrální otázka v souvislosti s postupným rozšiřováním Evropské unie (např. i nové rozšíření v r. 2007 o Bulharsko a Rumunsko) zní - kolik občanů a pracovních sil bude migrovat do států s vyšší ekonomickou úrovní v případě úplného uvolnění pohybu pracovníků. Jinými slovy jde o to, s jak velkým migračním potenciálem z ekonomicky chudších zemí je třeba v budoucnu počítat.

Jak známo, v minulých letech vznikala postupně celá řada projektů a studií, které se odhadem rozsahu zahraniční migrace v souvislosti s rozšířením EU zabývala. Tyto projekty a studie vycházely z různých metodologických přístupů a jejich výsledky se mnohdy výrazně odlišovaly. Následující text zahrnuje stručný popis a analýzu nejznámějších metodologických přístupů k prognóze migračního potenciálu v evropské literatuře.

6.1 Poznatky o rozsahu migračního potenciálu jsou výrazně ovlivněny použitou metodologií. V podstatě lze projekty a studie s ohledem na použité metody rozdělit do tří základních kategorií:

- a) ekonometrické modely,
- b) výpočty plausibility,
- c) sociometrické (sociologické) postupy.

ad a) Ekonometrické modely

Podstata ekonometrických modelů spočívá především v kvantifikaci vlivu základních makroekonomických ukazatelů a jiných migračních determinant. Prognózy rozsahu pracovní migrace z ekonomicky slabších států do hospodářsky vyspělých zemí jsou zpracovávány na základě srovnání relací vybraných makroekonomických údajů, o kterých se předpokládá, že zásadním způsobem determinují migrační chování potenciálních migrantů. Za rozhodující motiv zahraniční pracovní migrace je považován rozdíl v příjmech mezi zemí původu a zemí migračního cíle. Podle této teorie usiluje potenciální migrant především o zvýšení hladiny svých příjmů a tím o vyšší životní úroveň. Pro prognózy migrace je podstatný nejen rozdíl v aktuálních příjmech, ale především očekávaná dynamika hospodářského vývoje obou srovnávaných států. Za další významnou determinantu je považována situace na trhu práce a její předpokládaný vývoj.

ad b) Základní princip výpočtů plausibility

Výpočty plausibility vycházejí z určitých historických událostí a z toho vyplývajících migračních proudů. Jedná se zejména o tři historické periody a konkrétní migrační zkušenosti, které jsou využity jako analogie pro odhad rozsahu očekávaného migračního potenciálu ve sledovaném období.

V této souvislosti využívají výzkumníci zkušenosti z období:

- 50. a 60. let, kdy docházelo k migraci mezi chudšími jižními a bohatšími severními evropskými státy,
- jižního rozšíření EU o Řecko, Španělsko a Portugalsko,
- sjednocení Německa a z toho vyplývajících migračních proudů.

Skutečný rozsah těchto migrací se stává podkladem k výpočtu migračního potenciálu z nově přijatých zemí do původních států Unie.

Ad c) **Sociometrické metody**

Sociometrické (sociologické) postupy jsou založeny na výsledcích terénních šetření migračních úmyslů a migračních představ vybraného počtu respondentů, reprezentujících určitý stát nebo jeho část (např. příhraničí). Výsledky jsou pak přepočteny na celkový počet obyvatel příslušného území (regionu).

6.2 Při hodnocení uvedených metodologií je nutné předeslat, že všechny postupy mají své pozitivní i negativní stránky.

Analýzou dospíváme k závěru, že:

- **Ekonometrické modely** poskytují prognózy celkového rozsahu zahraniční migrace, ale nejsou již schopny analyzovat strukturu migračního potenciálu - tj. určit, kdo za zjištěnými čísly stojí. Opírají se zpravidla o nepříliš jisté prognózy příjmové konvergence mezi migračně cílovým státem a zemí původu migranta; výsledky jsou výrazně ovlivněny tím, s jakými scénáři budoucího ekonomického vývoje se u posuzovaných zemí pracuje. Sami „západní“ výzkumníci připouštějí,¹⁷ že v některých případech byly modely založeny na prognózách, které ne vždy odpovídaly aktuálnímu stavu.

Dalším argumentem pro snížení spolehlivosti odhadů rozsahu skutečné migrace po rozšíření EU je skutečnost, že modelové postupy vycházejí především z diferenciací příjmů jako výchozího bodu mezistátní migrace, přičemž zcela ignorují mimoekonomické motivy a celou škálu migračních bariér, tj. hodnoty nemigrující populace. Přitom je známé, že do zahraniční migrace se s různou intenzitou promítají motivace, které oscilují od individuálních osobních motivů (partnerské, příbuzenské vazby, odlišná světonázorová, náboženská orientace...) až po obecnou touhu po poznání, zdokonalení jazykových dovedností, dobrodružství apod.

- **Výpočty plausibility** vycházející z přenosu procentuálního migračního pohybu jednotlivých historických etap (period) na očekávanou migraci po rozšíření EU jsou rovněž značně problematické. Např. v 50. a 60. letech migrovalo zhruba 3 % obyvatel Evropy do severovýchodních a západních bohatších evropských zemí, což sloužilo některým vědcům (Layard 1992) jako předběžný odhad migračního potenciálu po „východním“ rozšíření. Jiní vědci (Sinn 2000) vycházejí např. ze skutečnosti, že v Německu žije cca 4 % tureckého obyvatelstva, což bylo pokládáno za spodní hranici migrace z nově přistupujících států.¹⁷

Kritika tohoto přístupu upozorňuje zejména na změněné rámcové podmínky ve vztahu k vybraným analogickým periodám. Např. od jižního rozšíření Unie byly zaznamenány výrazné změny v oblasti zaměstnanosti, ve strukturách na trhu práce, ve věkové skladbě obyvatelstva, v populačním vývoji atd.

Zejména diskutabilní se jeví **analogie s vnitřním sjednocením Německa**, kdy migrace uvnitř jednoho státu měla sloužit jako analogický příklad pro odhad horní hranice migrace mezi dvěma (více) státy. Zásadní připomínka spočívá v tom, že tento předpoklad kromě kulturních, národnostních a jiných fenoménů výrazně podceňuje význam jazykové bariéry, která je u zahraniční pracovní migrace zásadní.

¹⁷ Quaisser, Wolfgang., Kosten und Nutzen der Osterweiterung unter besonderer Berücksichtigung verteilungspolitischer Probleme, Voring Paper, Nr. 230, Osteuropa-Institut München, München 2001

V letech 1989 až 1999 migrovalo přibližně 1,2 milionů východních Němců do západních spolkových zemí. To odpovídalo zhruba podílu 7,3 % východoněmeckého obyvatelstva. Zajímavé přitom je, že největší počet migrantů vůbec byl zaznamenán v prvním půl roce od pádu Berlínské zdi, tedy v době, kdy budoucnost tehdejší NDR byla po politické a hospodářské stránce ještě značně nejistá. V prvním roce po sjednocení odešlo 3,5 % obyvatel bývalé NDR do starých spolkových zemí. Po hospodářské a měnové unii (léto 1990) však migrace z východu na západ uvnitř Německa prudce klesala, a to tak, že od roku 1994 odešlo pouze 150 000 osob.¹⁸

I obávaný předpoklad mohutné migrační vlny po jižním EU rozšíření nebyl nikdy naplněn. Statistiky dokládají, že v letech 1994 žilo ve státech EU 1,2 % španělského obyvatelstva, 4,1 % Řeků a 8,5 % Portugalců. Vývoj od uplynutí přechodných opatření k omezení volného pohybu pracovních sil v rámci ES ukazuje na to, že v EU žije 135 200 Řeků (1,3 %) a počet Španělů a Portugalců se dokonce rapidně snížil (0,3 % Španělé, 1,1 % Portugalci).

Z uvedených historických událostí je zřejmé, že tlak na ekonomickou migraci výrazně slábne v souvislosti s dynamikou skutečné ekonomické (příjmové) konvergence mezi migračně cílovým státem a zemí původu migranta. Predikce tohoto sblížení však je vzhledem k řadě podmiňujících faktorů na té či oné straně značně nejistá.

O tom svědčí i rozdílné hodnoty odhadů migračního potenciálu po „východním“ rozšíření, které kolísají od několika stovek tisíc obyvatel po milionové hodnoty.

- **Sociometrické (sociologické) metody** poskytují sice cenné poznatky o struktuře migrujících obyvatel, jejich migračních úmyslech, migrační teritoriální orientaci atd., jejich využití je ale téměř vždy spojeno s otázkou dostatečné reprezentativnosti výběrového vzorku, a tudíž i validity zjištěných výpovědí (empirických dat).

Dalšími problematickými momenty je exaktní odlišení subjektivního přání od konkrétního migračního rozhodnutí a zobecnění současného stavu na budoucí vývoj. Je tomu tak proto, že dnešní postoje obyvatelstva mohou jen stěží akceptovat situaci, která vznikne po několika letech.

Tato metodologie však nepracuje s údaji od „zeleného stolu“, ale je realizována v součinnosti s těmi, kterých se zahraniční pracovní migrace bezprostředně dotýká.

Další nespornou předností této metodologie je skutečnost, že umožňuje sledovat migrační toky podle různých průřezů, a to:

- podle stupně reálnosti (pravděpodobnosti) migrace,
- podle územní orientace potenciálních migrantů,
- podle časového faktoru migrace (termín odchodu),
- podle typů migrace ve vztahu k délce pobytu,
- podle věkových, vzdělanostních, profesních a jiných charakteristik potenciálních migrantů.

Spolehlivost migračních propočtů možno zvýšit pravidelně se opakujícími průzkumy a sledováním vývoje migračních tendencí v časových řadách. Nicméně spolehlivost propočtů a jejich predikce ve vztahu k budoucnosti je vzhledem k subjektivitě postojů a odrazu aktuálních nálad obyvatelstva omezena.

¹⁸ Riedel, Jürgen, Untiedt, Gerhard, u.a. Strukturpolitik und Raumplanung in den Regionen an der Mitteleuropäischen EU-Außengrenze zur Vorbereitung auf die EU-Osterweiterung, Forschungsprogramm - PREPARITY, Dezember 2000

7. Závěrečné zhodnocení informačních zdrojů o skutečné zahraniční migraci a účinnosti přijatých opatření k omezení volného pohybu

Ve vztahu k rozsahu skutečné pracovní migrace českých občanů v zahraničí bylo potvrzeno, že neexistuje kompletní přehled Čechů žijících a pracujících v EU. Na českého občana odcházejícího pracovat do zahraničí se nevztahuje žádná ohlašovací povinnost v domovském státě; občan se pouze může v ČR odhlásit z placení zdravotního a sociálního pojištění. S podobnými problémy získávání přesných údajů zaměstnávání občanů vlastní země v zahraničí se potýkají i jiné státy; chybějí především údaje pro odhady dlouhodobého působení domácích pracovníků v cizině.

Česká republika vychází při zjišťování migračního potenciálu českého obyvatelstva v podstatě ze dvou **metodologických zdrojů**.

Realizovaná terénní šetření migračních úmyslů české populace přinášejí bezesporu cenné poznatky, nicméně v sobě zahrnují i určitou míru subjektivity. Vzhledem k tomu, že odrážejí aktuální nálady v zemi, je zejména problematická jejich predikce ve vztahu k budoucnosti. Jedním z prostředků, jak zvýšit validitu získaných dat, je šetření v pravidelných časových intervalech opakovat, což umožní sledovat vývoj zkoumaného jevu v časových řadách.

Základní předností platební bilance počtu lidí pracujících v zahraničí a jim příslušných objemů mezd je snaha o objektivizaci. Slabinou této metodiky je skutečnost, že za zahraničního migranta je považován občan, který má trvalé bydliště v ČR a vycestuje za prací do zahraničí s cílem vydělat si výdělek na období kratší než jeden rok. Již samotná definice migranta může způsobit zkreslení výsledků, neboť podle závěrů opakovaných terénních šetření migračních postojů české populace je za nejfrekventovanějším pobytem v zahraničí doba od jednoho do dvou let. Jisté omezení vyplývá i z toho, že počty občanů pracujících v zahraničí jsou zjišťovány pomocí Výběrového šetření pracovních sil (VŠPS). Toto šetření se sice provádí na relativně velkém vzorku respondentů,¹⁹ je ale otázkou, nakolik jeho čtvrtletní realizace dokáže postihnout pobytovou zahraniční migraci u jednočlenných domácností (samostatně žijících osob), kde je zastoupení práce v zahraničí nejčastější. Na druhé straně statistici zvyšují odhad o pracovníky, kteří jsou v cizině zaměstnaní ilegálně, což je opět poněkud problematické. Výsledky tak spíše ilustrují vývojové tendence minulých let a teritoriální rozložení pracovní migrace než skutečné počty českých migrantů v zahraničí.

Výsledky zahraničních studií, které se zabývají tématem budoucích migračních toků v rozšířené Evropě (např. European Integration Consortium, ifo Institut, UK Home Office a řada dalších), vykazují ve svých odhadech migračního potenciálu značný rozptyl, a to od několika stovek tisíců po téměř milionové hodnoty. Obecně bývají prognózy migrantů z nových členských zemí přeceněny.

Je tomu tak i proto, že v souvislosti s kvantifikací odhadu migračního potenciálu bývají opomíjeny **časové dimenze zahraniční migrace**. V souvislosti s ročním přírůstkem nových migrantů je třeba brát do úvahy i délku zahraničního pobytu, a tím **celkovou mobilitu tohoto jevu**. Vyjádřeno jinými slovy „staří migranti se vracejí domů, noví migranti do cílové země proudí“.

¹⁹ VŠPS zahrnuje 24 tis. Bytů na území celé ČR, v nichž je šetřeno téměř 62 000 respondentů všech věkových skupin. Všechny údaje se převažují na skutečnou věkovou strukturu obyvatelstva a šetření je od r. 2002 plně harmonizováno se standardem Eurostatu.

Další připomínka se vztahuje k výpočtům migračního potenciálu, které zpravidla nezohledňují rozdílné migrační sklony (tradice) obyvatel jednotlivých zemí. Migrační potenciál býval uváděn za celek všech nových členských států bez respektování mentality obyvatel a jeho národních a kulturních specifik. Přitom zkušenosti z povinného registru ve Velké Británii jasně ukazují výrazné rozdíly u jednotlivých států z bloku EU-8.

Za nejvhodnější metodologický přístup k zjištění rozsahu pracovní migrace z ekonomicky méně rozvinuté země do zemí s vyšší životní úrovní (v současné době aktuální např. při rozšíření EU o další dva státy Bulharsko a Rumunsko) lze pokládat propojení všech analyzovaných přístupů. Jde o to, využít analýzu makroekonomických vztahů mezi ekonomicky bohatšími a chudšími státy, prognózy příjmové konvergence, empirické zkušenosti z minulých historických etap i terénní šetření postojů, nálad a očekávání obyvatelstva. Samozřejmostí by mělo být sledování skutečných migračních pohybů, a to jak v rámci Unie jako celku, tak v rámci jednotlivých členských států.

Počet skutečných českých migrantů v zahraničí byl v době přehodnocení přechodného období odhadován zhruba na 30 tis. osob. Statistiky z povinného registru ve Velké Británii (nejpreferovanějším migračním cíli) dokládají, že Češi tvořili v celkovém rozsahu nově přichozích pracovníků necelých šest procent. V relaci k ostatním novým členským zemím, podle počtu obyvatel jednotlivých zemí, zauímají migranti z ČR spolu s Maďarskem a Slovinskem jednu z posledních příček - z osmi srovnávaných států stojí na šestém místě. Nízkou mírou zahraniční migrace potvrzují i výsledky opakovaných terénních šetření migračních úmyslů českého obyvatelstva.

Obavy z masivní migrace pracovníků z nových členských zemí do bohatší „staré“ Unie se nenaplnily. I v budoucnu lze předpokládat, že odchody českých pracovníků za prací do ciziny dramaticky nevzrostou i v podmínkách plného volného pohybu. Podle ČSÚ příchody za prací do ČR převyšují odchody českých občanů za prací do zahraničí zhruba sedmkrát.

To koresponduje i s **hodnocením dopadů přechodných opatření** po dvou letech působení a zkušenostmi států, které již občanům z nových členských zemí své trhy otevřely. Hodnocení vychází z analytické zprávy Komise, kde je konstatováno, že mobilita vyplývající z volného pohybu pracovníků mezi státy EU-10 a EU-15 je velmi omezená a nedosahuje rozsahu, který by negativně ovlivnil trh práce v Unii.

Statistická analýza národních údajů dochází k závěru, že neexistuje přímá vazba mezi mobilitou pracovníků z nových členských států a regulačními pravidly pro volný pohyb pracovníků. Migrační pohyby jsou ovlivňovány spíše nabídkou a poptávkou na trhu práce. Administrativní omezení pracovní mobility přispívá k nárůstu ilegální práce, stínové ekonomiky, a tím i úniku finančních zdrojů do daňových a sociálních systémů. To dokazují statistické údaje států s otevřeným trhem práce. Migrační toky zde naopak přispěly k udržení hospodářského růstu a vedly k lepším veřejným financím. Díky zvýšení legální zaměstnanosti byl vykázán vyšší příjem z daňových odvodů a příspěvků sociálního zabezpečení.

Pokud se týká trhu práce, nedošlo zde k obávanému vytěšňování domácích pracovníků. Pracovníci z nových členských zemí naopak zmírnili problémy s obsazováním méně atraktivních profesí a problémy s poptávanou, nedostatkovou kvalifikací.

V závěru hodnotící zprávy Evropské komise je výslovně konstatováno, že „výsledkem uvolnění pracovního trhu pro občany z nových členských států je pozitivní přínos pro dlouhodobý hospodářský růst prostřednictvím kumulace lidského kapitálu“.

Je mimo pochybnost, že volný pohyb pracovníků je jedním ze základních svobod evropského vnitřního trhu a zahraniční pracovní migrace představuje významné téma hospodářské a sociální politiky EU. V případě rozšíření Unie se ustanovení článku 39 Smlouvy o EU stalo předmětem tvrdých jednání. Po dvouletém působení přechodných ustanovení k omezení volného pohybu pracovníků se ukazuje, že porušení této svobody v mnohých směrech odporuje samotným zájmům Unie. Na jedné straně pozorujeme rostoucí vliv globalizace, na druhé straně restrikce k omezení pracovní mobility. Otevřenější přístup k legálnímu zaměstnávání cizinců a legálnímu přistěhovalectví by mohl pomoci zmírnit nejen nerovnosti na trhu práce, ale částečně i problémy způsobené stárnutím domácí populace.

Literatura

BAŠTÝŘ, I. a kol.: Důsledky vstupu ČR do EU na vztahy s Rakouskem se zaměřením na zaměstnanost, trh práce a migraci, VÚPSV, 2000

BOUDA, P. (člen kabinetu evropského komisaře pro zaměstnávání, sociální věci a rovné příležitosti): „Evropský rok mobility - jeho cíle a význam“, hl. referát konference „Sociální a kulturní bariéry migrace“, 30.10.2006

DUBSKÁ, D.: Práce v zahraničí z pohledu platební bilance České republiky, ČSÚ, Praha, 2004

FRANC, A.: Hlavní tendence ve vývoji pracovních migrací v České republice, WP č. 22/2006

HORÁKOVÁ, M., VAVREČKOVÁ, J.: Sociální důsledky migračních procesů v počátečním období členství ČR v EU, kap. 3 publikace Sociální důsledky vstupu České republiky do Evropské unie, Baštýř, I., a kol., Brno, 2005

HORÁKOVÁ, M.: Pracovní pobyty českých občanů v Německu, VÚPSV, Praha 1996 a další práce

MUSIL, J.: Analýza struktury pracovních migrantů z Nových členských zemí ve Velké Británii, podkladová studie pro VÚPSV, 2006

QUAISSER, W.: Kosten und Nutzen der Osterweiterung unter besonderer Berücksichtigung verteilungspolitischer Probleme, Voring Paper, Nr. 230, Osteuropa-Institut München, München 2001

Report on the Functioning of the Transitional Arrangements set out in the 2003 Accession Treaty (period 1 May 2004-30 April 2006); Zpráva Evropské komise V. Špidly, Brusel 2006

RIEDEL, J., UNTIEDT, G., u.a.: Strukturpolitik und Raumplanung in den Regionen an der Mitteleuropäischen EU-Außengrenze zur Vorbereitung auf die EU-Osterweiterung, Forschungsprogramm - PREPARITY, Dezember 2000

STRAUBHAAR, T., BOSWELL, Ch.: „Braucht Deutschland die Zuwanderung von Arbeitskräften aus dem Ausland?“ focus Migration, Kurzdossier Nr. 2, April 2005, Herausgeber Bundeszentrale für politische Bildung, HWWI - Hamburgisches Welt-Wirtschafts Institut

URBAN, L.: Volný pohyb pracovníků mezi zeměmi Unie: vymoženost a realita, Legislativa zemí EU a ČR, 9/2002

VAVREČKOVÁ, J. a kol.: Migrační potenciál příhraničí České republiky s Německem, VÚPSV, 2002

VAVREČKOVÁ, J., a kol.: Migrace odborníků do zahraničí (shrnující poznatky 1. etapy řešení projektu „Riziko možného odlivu českých odborníků do zahraničí“), VÚPSV 2005

VAVREČKOVÁ, J., a kol.: Monitoring zahraniční pracovní migrace a jejích podmiňujících faktorů se zaměřením na česko-německé a česko-rakouské příhraničí, VÚPSV, 2004

VAVREČKOVÁ, J., JANATA, Z.: Migrační potenciál po vstupu ČR do EU, VÚPSV, 2005

VAVREČKOVÁ, J., MICHALIČKA, L.: Metodika monitoringu základních charakteristik zahraniční migrace ve vztahu k sousednímu Německu a Rakousku v období vstupu ČR do EU, VÚPSV 2003

VAVREČKOVÁ, J.: Migrační potenciál českého obyvatelstva v procesu evropské integrace, VÚPSV, 2003

www.ec.europa.eu/erostat

Příloha 1

Cizinci v České republice - přehled zaměstnanosti občanů států EU na území ČR v letech 1993-2005

státy EU	k 31.12. 1993	k 31.12. 1994	k 31.12. 1995	k 31.12. 1996	k 31.12. 1997	k 31.12. 1998	k 31.12. 1999	k 31.12. 2000	k 31.12. 2001	k 31.12. 2002	k 31.12. 2003	k 31.12. 2004	k 31.12. 2005
1. Slovensko	23 367	39 209	59 323	72 244	69 723	61 320	53 154	63 567	63 555	56 558	58 053	59 818	75 297
2. Polsko	10 559	8 719	12 071	12 843	13 665	9 941	6 880	7 679	6 661	7 338	7 403	8 882	12 635
3. Německo	660	1 143	1 462	1 457	1 536	1 545	1 466	1 452	1 218	1 306	1 412	1 303	1 743
4. Spojené Království	885	1 096	1 224	1 233	1 252	1 207	1 129	1 112	989	1 005	1 018	741	1 119
5. Francie	219	299	391	457	470	540	585	621	613	702	727	509	671
6. Rakousko	309	381	434	449	475	455	421	384	396	432	502	390	474
7. Litva	*	10	39	70	137	92	26	59	42	40	40	142	353
8. Itálie	79	117	146	209	245	242	235	243	230	250	296	202	287
9. Nizozemsko	108	155	223	243	276	329	303	332	285	242	227	179	275
10. Maďarsko	33	36	37	79	73	75	66	72	73	100	75	131	165
11. Španělsko	55	52	69	80	84	86	83	95	91	84	77	78	128
12. Belgie	35	72	86	90	86	104	111	120	106	107	102	93	117
13. Švédsko	75	92	127	124	99	89	72	74	65	84	83	67	108
14. Irsko	63	68	90	141	125	138	118	138	93	92	84	63	90
15. Dánsko	28	35	50	55	37	55	60	69	73	74	64	46	77
16. Řecko	11	6	13	16	17	19	27	21	21	23	25	30	59
17. Finsko	4	11	22	32	57	62	68	76	59	59	38	32	46
18. Slovinsko	*	*	51	36	28	26	24	24	24	32	38	29	43
19. Portugalsko	5	6	8	8	7	3	10	17	15	49	16	13	30
20. Lotyšsko	*	8	14	19	25	16	15	19	19	26	23	9	14
21. Estonsko	*	5	11	10	16	8	11	8	7	13	10	3	9
22. Kypr	5	1	2	3	5	8	6	6	6	9	7	6	8
23. Malta	*	2	0	3	6	7	5	8	7	8	7	4	7
24. Lucembursko	0	0	0	2	3	2	3	3	3	5	7	5	7
státy EU celkem	36 500	51 523	75 893	89 903	88 447	76 369	64 878	76 199	74 651	68 638	70 334	72 775	93 762
ostatní státy	15 085	20 557	35 966	53 343	42 320	34 878	28 588	27 448	29 001	32 541	35 404	35 209	57 964
celkem ČR	51 585	72 080	111 859	143 246	130 767	111 247	93 466	103 647	103 652	101 179	105 738	107 984	151 726

Pozn.: Tabulky jsou sestaveny podle sestupné tendence k 31.12.2005 */ počet občanů EU ve sledovaném období není k dispozici

Zdroj: MPSV

Příloha 2

Rezidenti pracující v zahraničí podle ČSÚ ve vztahu k zaměstnanosti v ČR

název	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
rezidenti pracující v zahraničí	20 140	19 473	18 553	17 474	16 081	17 581	15 562	19 484	22 900
obyvatelstvo celkem	10 330 759	10 315 353	10 303 642	10 294 943	10 282 784	10 272 503	10 224 192	10 200 774	10 201 651
ekonomicky aktivní	5 240 034	5 245 305	5 300 761	5 213 773	5 286 077	5 279 623	5 255 731	5 240 927	5 206 847
nezaměstnaní	208 051	201 464	248 311	225 727	454 109	454 511	418 266	374 149	399 147
zaměstnanost celkem - národní koncept	5 031 983	5 043 841	5 052 450	4 988 046	4 831 968	4 825 112	4 837 465	4 866 778	4 807 700
z toho zaměstnanci	4 319 307	4 295 231	4 266 495	4 164 357	3 985 226	3 967 689	3 973 552	3 961 379	3 865 421
z toho sebezaměstnaní	712 676	748 610	785 955	823 689	846 742	857 423	863 913	905 399	942 279
nerезidenti pracující v ČR	136 386	170 796	170 961	153 958	133 463	132 932	141 060	143 453	140 655
zaměstnanost celkem - domácí koncept	5 148 229	5 195 164	5 204 858	5 124 530	4 949 350	4 940 463	4 962 963	4 990 747	4 923 446
z toho zaměstnanci	4 435 553	4 446 554	4 418 903	4 300 841	4 102 608	4 083 040	4 099 050	4 085 348	3 981 167
z toho sebezaměstnaní	712 676	748 610	785 955	823 689	846 742	857 423	863 913	905 399	942 279

Zdroj: ČSÚ: Makroekonomické tabulky národních účtů http://www.czso.cz/csu.redakce.nsf/i/makroekonomicke_tabulky